

Sammendrag:

Differensiert føreropplæring: Effekt på unge føreres ulykkesrisiko

I denne rapporten presenteres evalueringen av et føreropplæringskurs – nærmere bestemt et differensiert sikkerhetskurs på bane. Kurset bygger på antakelsen om at unge førere har ulike holdninger til trafikk, og at holdninger påvirker trafikkatferd. Med dette som utgangspunkt ble deltakerne kartlagt som én av fire førertyper: spenningssøker, risikotaker, ansvarstaker eller trygghetssøker. Vi fant ingen klar effekt på risiko for innblanding i uhell generelt, risiko for innblanding i uhell på glatt føre eller på mestringsfølelse, holdninger og selvrapportert atferd. Det er allikevel en tendens til effekt på risiko for uhell generelt, men dette gjelder ikke for uhell på glatt føre.

Bakgrunn

Unge førere er en spesielt ulykkesutsatt gruppe, og én måte å få bukt med denne gruppens høye ulykkesrisiko på, er å stadig utvikle og forbedre føreropplæringen. Nyere føreropplæringsmodeller legger i større grad enn tidligere vekt på holdninger og bevisstgjøring av egen og andres holdninger og atferd, i tillegg til utvikling av kjøretekniske ferdigheter. I tråd med dette viser forskning at unge førere har ulike holdninger som påvirker hvor risikofyllt man opptrer i trafikken.

Linderholm (2000) har utviklet et kartleggingsinstrument som identifiserer fire ulike typer av unge sjåførere: spenningssøkere, risikotakere, ansvarstakere og trygghetssøkere. For å få et best mulig utbytte av føreropplæringen antas det at de ulike føretypene, med ulike holdninger og atferd i trafikken, trenger ulik, eller differensiert, opplæring. Poenget er at føreropplæringen bør "skreddersys" til de forskjellige førertypene.

I forbindelse med det nasjonale demonstrasjonsprosjektet "Trafikksikkerhet Lillehammer – med Nullvisjonen i sikte" som har pågått fra 2003 til 2006, er et differensiert føreropplæringskurs prøvd ut på Lillehammer. Prøveprosjektet begrenser seg til "sikkerhetskurset på bane" (glattkjøringskurs).

Evaluering

TØI har på oppdrag fra Vegdirektoratet evaluert prøveprosjektet med differensiert sikkerhetskurs på bane. Hovedhensikten med denne evalueringen var å undersøke om det differensierte kurset har hatt effekt på risiko for innblanding i uhell. Mer spesifikt ønsket vi å undersøke følgende problemstillinger:

- Har det differensierte kurset hatt effekt på risiko for innblanding i uhell?
- Har det differensierte kurset hatt effekt på risiko for innblanding i uhell på glatt føre?
- Har det differensierte kurset hatt ulik effekt på de forskjellige førertypene?

- Har det differensierte kurset hatt effekt på mestringsfølelse, holdninger og selvrapportert atferd?

Resultatene i rapporten bygger i hovedsak på svar fra 169 av kjøreskoleelevene som deltok i undersøkelsen. Deltakerne ble delt i to grupper hvorav 98 personer fra Lillehammer og omegn var igjennom det differensierte kurset (eksperimentgruppa) og 71 personer var igjennom det ordinære sikkerhetskurset på bane (kontrollgruppa). Deltakerne ble kartlagt som én av fire førertyper før de deltok på sikkerhetskurset på bane. De svarte også på tre spørreskjemaer om holdninger til trafikk og bilkjøring, mestringsfølelse og uhellsinnblanding. Spørreundersøkelsene ble foretatt før, rett etter og 1-2 år etter de hadde deltatt på kurset.

Ingen effekt av det differensierte kurset på uhellsrisiko

For å undersøke om kurset har hatt effekt på risiko for innblanding i uhell, sammenlignet vi risikoen blant de som har vært igjennom det differensierte kurset (eksperimentgruppa) med risikoen blant de som har vært igjennom det ordinære kurset (kontrollgruppa). Risikoen beregner vi ut i fra antall rapporterte uhell og eksponering i trafikken, for eksempel hvor langt man har kjørt (risiko per 1000 kjørte km) eller hvor mange måneder man har hatt førerkortet (risiko per måned). Dersom risikoen er lavere i eksperimentgruppa enn i kontrollgruppa, og denne forskjellen er statistisk pålitelig, tyder det på at det differensierte kurset har hatt effekt. Forskjellen i uhellsrisiko er her uttrykt som relativ risiko (RR): Dersom $RR < 1$ er risikoen lavere i eksperimentgruppa enn i kontrollgruppa, dersom $RR = 1$ er det ingen forskjell i risiko mellom gruppene, og dersom $RR > 1$ er det høyere risiko i eksperimentgruppa enn i kontrollgruppa.

I Tabell 1 ser vi den relative risikoen for innblanding i uhell. Vi fant ingen forskjell i risiko mellom eksperiment- og kontrollgruppa. Det er allikevel en tendens til lavere risiko blant de som har vært igjennom det differensierte kurset enn i kontrollgruppa. Dette er tilfelle både når vi kontrollerer for a) antall måneder førerne har hatt førerkort (13 prosent lavere risiko og b) kjørelengde (6 prosent lavere risiko). Ingen av forskjellene i uhellsrisiko mellom eksperiment- og kontrollgruppa er signifikante (statistisk pålitelige), og det er grunn til å tro at resultatene skyldes tilfeldigheter. Det er derfor viktig å understreke at det ikke er noen klar og entydig effekt av kurset, men en usikker tendens.

Tabell 1. Forskjell mellom differensiert og tradisjonelt sikkerhetskurs på bane mtp. risiko for innblanding i uhell. Spørreundersøkelse blant kjøreskoleelever. (N=169)

	RR	Prosent	95 % konfidensintervall
Måneder	0.86	-13	-50, +23
Kjørelengde	0.94	-6	-45, +33

Kilde: TØI rapport 943/2008

Ettersom det differensierte kurset er begrenset til sikkerhetskurset på bane, kan en tenke seg at man først og fremst vil se en effekt av kurset på risiko for innblanding i uhell på glatt føre. Vi har derfor også beregnet forskjellen i uhellsrisiko på glatt føre.

Vi fant heller ikke her noen forskjell i risiko mellom eksperiment- og kontrollgruppe (Tabell 2). Den observerte trenden tyder allikevel på at det er *høyere* risiko i eksperimentgruppa enn i kontrollgruppa når det gjelder uhell på glatt føre. Dette gjelder både når vi kontrollerer for a) antall måneder med førerkort (19 prosent høyere risiko), b) antall måneder med førerkort på vinterføre (15 prosent høyere risiko og c) kjørelengde (28 prosent høyere risiko). Heller ikke disse forskjellene er statistisk pålitelige, og det er grunn til å tro at de skyldes tilfeldigheter.

Tabell 2. Forskjell mellom differensiert og tradisjonelt sikkerhetskurs på bane mtp. risiko for innblanding i uhell på glatt føre. Spørreundersøkelse blant kjøreskoleelever. (N=169)

	RR	Prosent	95 % konfidensintervall
Måneder	1.19	19	-35, +73
Kjørelengde	1.28	28	-29, +84
Vintermåneder	1.15	15	-39, +69

Kilde: TØI rapport 943/2008

Det differensierte kurset bygger på antakelsen om at ulike grupper av unge sjåførere har ulike holdninger og atferd og derfor trenger ulik føreropplæring. Et hovedpoeng er at spenningssøkere og risikotakere har overdreven tro på sine kjøreferdigheter, og at det derfor bør fokuseres på å redusere deres mestringsfølelse. Omvendt skal ansvarstakere og trygghetssøkere få styrket sin mestringsfølelse gjennom det differensierte kurset. Ut i fra dette kan en tenke seg at kurset vil ha ulik virkning på de ulike førertypene. Vi har derfor beregnet forskjellen i uhellsrisiko mellom eksperiment- og kontrollgruppe separat for a) spenningssøkere og risikotakere og b) ansvarstakere og trygghetssøkere. I disse analysene er det kontrollert for kjørelengde og antall måneder med førerkort.

Tabell 3. Forskjell mellom differensiert og tradisjonelt sikkerhetskurs på bane mtp. risiko for innblanding i uhell blant a) spenningssøkere og risikotakere (N=23) og b) ansvarstakere og trygghetssøkere (N=120).

	RR	Prosent	95 % konfidens- intervall
Spenningssøker/risikotakere (kjørelengde)	0.97	-3	-85, +80
Spenningssøker/risikotakere (måned)	0.85	-15	-98, +67
Ansvarstaker/trygghetssøker (kjørelengde)	0.58	- 42	-89, +63
Ansvarstaker/trygghetssøker (måned)	0.98	-2	-50, +45

Kilde: TØI rapport 943/2008

Resultatene bekrefter de nevnte tendensene (Tabell 1 og 2). Det er en tendens til lavere risiko i eksperimentgruppa enn i kontrollgruppa når det gjelder uhell generelt (tabell 3), og en høyere risiko i eksperimentgruppa for uhell på glatt føre (tabell 4). Dette gjelder både for spenningssøkere og risikotakere, så vel som ansvarstakere og trygghetssøkere. Resultatene er ikke statistisk pålitelige.

Tabell 4. Forskjell mellom differensiert og tradisjonelt sikkerhetskurs på bane mtp. risiko for innblanding i uhell på glatt føre blant a) spenningssøkere og risikotakere (N=23) og b) ansvarstakere og trygghetssøkere (N=120).

	RR	Prosent	95 % konfidensintervall
Spenningssøker/risikotaker (kjørelengde)	1.75	75	-60, +210
Spenningssøker/risikotaker (vintermåned)	1.40	40	-95 +176
Ansvarstaker/trygghetssøker (kjørelengde)	1.04	4	-70, +77
Ansvarstaker/trygghetssøker (vintermåned)	1.72	72	-2, + 145

Kilde: TØI rapport 943/2008

Ingen effekt av det differensierte kurset på mestringsfølelse, holdninger og selvrapportert atferd

Gitt at det differensierte kurset hadde hatt den ønskede effekten, kunne en forvente å finne en endring i mestringsfølelse, holdninger og selvrapportert atferd blant deltakerne i eksperimentgruppa. Videre kunne en forvente at eventuelle effekter ville være forskjellige for de ulike førertypene.

Resultatene viser at det har vært en signifikant endring i mestringsfølelse fra før førerne var igjennom sikkerhetskurset på bane til etter. Dette gjaldt for alle førertyper og for deltakerne både i eksperiment- og kontrollgruppa. Det vil si at det ikke er det *differensierte* aspektet ved opplæringen som har en effekt på mestringsfølelse, men det å ha vært igjennom et kurs i seg selv eller rett og slett å ha fått kjøreeerfaring.

Videre var det ingen forskjell i mestringsfølelse mellom førertypene i utgangspunktet. Dette kan tyde på at det differensierte kurset, som nettopp vektlegger forskjeller i mestringsfølelse og differensierer læringen etter dette, ikke er hensiktsmessig.

Det var ingen forskjell mellom eksperiment- og kontrollgruppe når det gjaldt holdninger til trafikken og bilkjøring. Deltakerne i eksperimentgruppa rapporterte at de oftere følger tre-sekundersregelen, noe som er viktig i forbindelse med kjøring på glatt føre.

Konklusjon

Generelt sett tyder resultatene i den foreliggende evalueringen på at det differensierte føreropplæringskurset ikke har hatt den tilsiktede effekt. Mulige alternative forklaringer på at vi ikke finner noen effekt, kan være at kartleggingen av førertyper ikke er optimal, at måleinstrumentene ikke er gode nok, at utvalget er for lite til å finne en statistisk pålitelig effekt eller at det differensierte kurset ikke er omfattende nok til at man kan se en effekt på ulykkesrisiko. Følgende hovedkonklusjoner bør allikevel tas hensyn til i den videre utviklingen av føreropplæringskurs:

- Vi fant ingen statistisk pålitelig effekt av det differensierte kurset på uhellrisiko, verken når det gjelder uhell generelt eller uhell på glatt føre.
- Vi fant heller ingen effekt på mestringsfølelse, holdninger og selvrapportert atferd.
- Det var ingen forskjell i mestringsfølelse mellom de ulike førertypene i utgangspunktet, noe som kan indikere at inndelingen i førertyper ikke passer til den differensierte tilnærmingen som nettopp vektlegger forskjeller i mestringsfølelse.